

@edurtm_uz

Tabiiy fanlar 1

*Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
1-sinfi uchun darslik*

*O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi
nashrga tavsiya etgan*

Yangi nashr

Respublika
Ta'lim Markazi

Toshkent – 2021

@edurtm_uz

UO'K 502.1(075)

KBK 74.262.0

T 12

Tuzuvchilar:

K. T. Suyarov, Z. Y. Tillayeva, Z. B. Sangirova, M. K. Yuldasheva,
M. M. Avezov, M. X. Baymuratova, D. S. Azamatova, M. T. Umaraliyeva,
U. E. Alimuhamedova, S. G. Xasanova, D. T. Hasanova, D. Q. Turdiyeva,
N. V. Yusupova, G. A. Pahramova, Sh. M. Ganiyeva

Xalqaro ekspert:

Philippa Gardom Hulme

Taqrizchilar:

K. Saparov – Nizomiy nomidagi TDPU tabiiy fanlar fakulteti dekani, biologiya fanlari doktori, professor.

Sh. Sharipov – Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zMU geografiya va tabiiy resurslar fakulteti dekani, geografiya fanlari nomzodi, dotsent.

U. Xalilov – O‘zR FA ion-plazma va lazer texnologiyalari instituti yetakchi ilmiy xodimi, fizika-matematika fanlari doktori (DSc).

E. Xujanov – Nizomiy nomidagi TDPU fizika va astronomiya o‘qitish metodikasi kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

I. Abdurahmonova – TPTI qoshidagi akademik litseyning oliy toifali biologiya fani o‘qituvchisi.

Tabiiy fanlar [Matn]: 1-sinf uchun darslik / K. Suyarov [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2021. – 88 b.

ISBN 978-9943-7114-4-0

UO'K 502.1(075)

KBK 74.262.0

*Respublika maqsadli kitob jamg‘armasi
mablag‘lari hisobidan chop etildi.*

*UNICEFning O‘zbekistondagi vakolatxonasi
bilan hamkorlikda tayyorlandi.*

*Original maket va dizayn konsepsiyasи
Respublika ta’lim markazi tomonidan ishlandi.*

SHARTLI BELGILAR:

– savollarga
javob bering

– eslab qoling

– topshiriq

– kichik tadqiqot

– kuzating

1-BOB. ATROFIMIZDAGI OLAM

1-mavzu. Men izlanuvchiman!	6
Amaliy mashg'ulot	
2-mavzu. Jonli va jonsiz tabiatni o'rganamiz	8
3-mavzu. Tirik organizmlar	10
2-BOB. O'SIMLIKLER	
4-mavzu. O'simliklar o'sishi uchun nimalar zarur?.....	14
5-mavzu. O'simliklarning xilmaxilligi ...	16
Amaliy mashg'ulot	
6-mavzu. O'simliklarning tuzilishi.....	18
Loyha ishi	
7-mavzu. O'simliklarni ekish va parvarishlash	20

3-BOB. HAYVONLAR

8-mavzu. Hayvonlarning yashashi uchun nimalar zarur?	24
9-mavzu. Hayvonlarning xilmaxilligi	26
10-mavzu. Hayvonlarning rivojlanishi.....	28
Amaliy mashg'ulot	
11-mavzu. Hayvonlarning ahamiyatini o'rganamiz	30

4-BOB. OB-HAVO

12-mavzu. Ob-havo nima?	34
Amaliy mashg'ulot	
13-mavzu. Havo haroratini o'Ichash ...	36
14-mavzu. Yog'in turlari	38

5-BOB. YIL FASLLARI

15-mavzu. Kuz.....	42
16-mavzu. Qish	44
17-mavzu. Bahor	46
18-mavzu. Yoz	48

Amaliy mashg'ulot

19-mavzu. Yil fasllarini farqlash va o'zgarishlarni tasvirlash	50
---	----

6-BOB. YASHASH JOYI

20-mavzu. O'rmon	54
21-mavzu. Cho'l tabiatи	56
22-mavzu. Suv havzasi	58

7-BOB. YER VA KOINOT

23-mavzu. Osmonda nimalarni kuzatish mumkin?	62
Amaliy mashg'ulot	
24-mavzu. Quyosh, Yer va Oyni tasvirlash.....	64
25-mavzu. Kun va tun.....	66

8-BOB. ISSIQLIK, YORUG'LIK VA TOVUSH

26-mavzu. Issiqlik nima?	70
27-mavzu. Yorug'lik nima?.....	72

Amaliy mashg'ulot

28-mavzu. Issiqlik va yorug'lik manbalarini farqlash	74
29-mavzu. Tovush	76

Amaliy mashg'ulot

30-mavzu. Tovushlarni hosil qilish	78
--	----

9-BOB. HARAKAT

31-mavzu. Harakat nima?	82
-------------------------------	----

Amaliy mashg'ulot

32-mavzu. Harakat qanday yuzaga keladi?.....	84
--	----

33-mavzu. Umumlashtiruvchi dars	86
---------------------------------------	----

@edurtm_uz

espublika

Talim Moxarizi

@edurtm_uz

1-BOB

ATROFIMIZDAGI OLAM

Tabiatni qanday o'rganamiz?

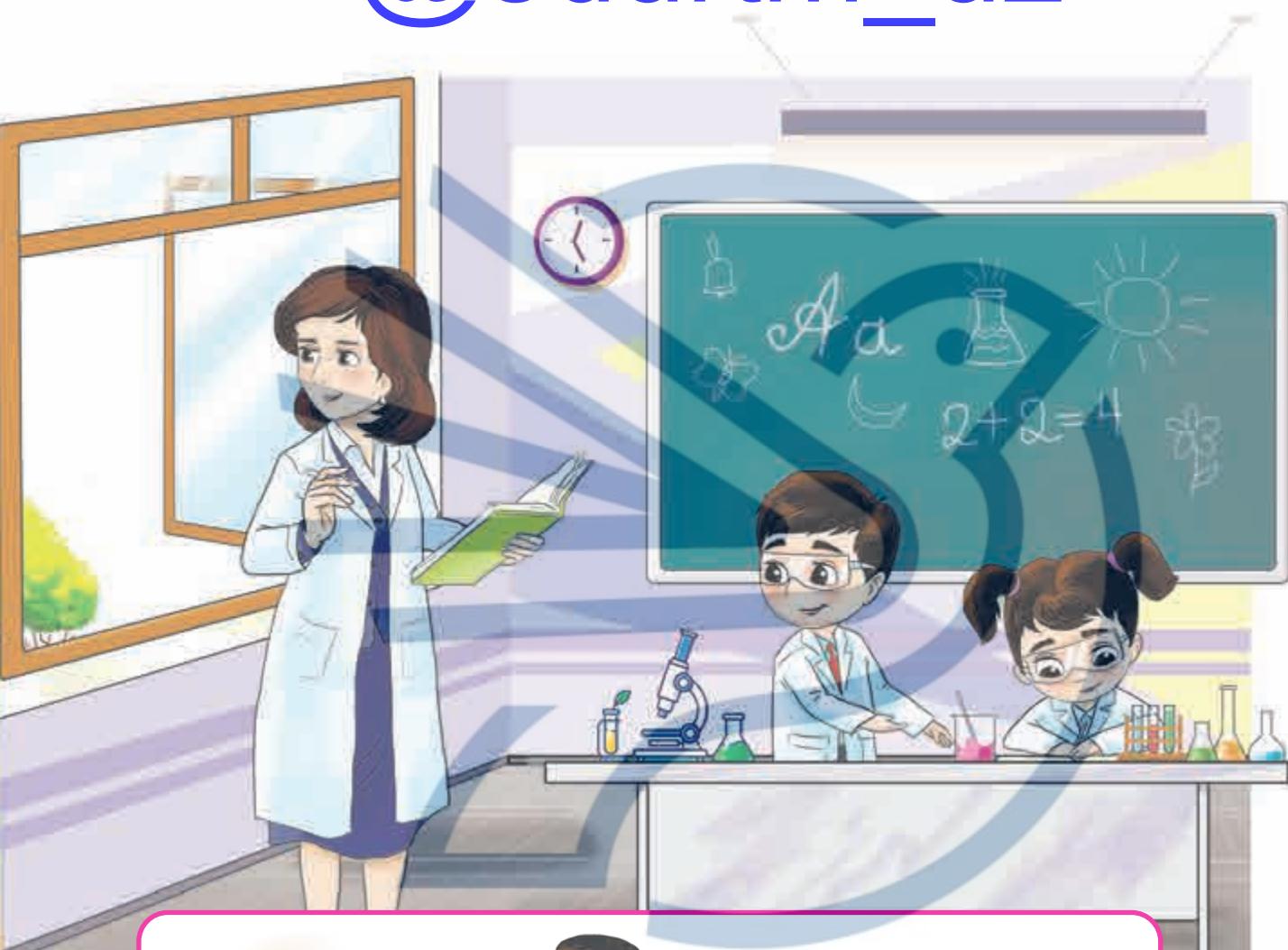

Tabiatni o'rganuvchilar –
izlanuvchilardir!

Izlanuvchi kuzatadi, o'lchaydi,
taqqoslaydi, aniqlaydi va xulosa
qiladi.

@edurtm_uz

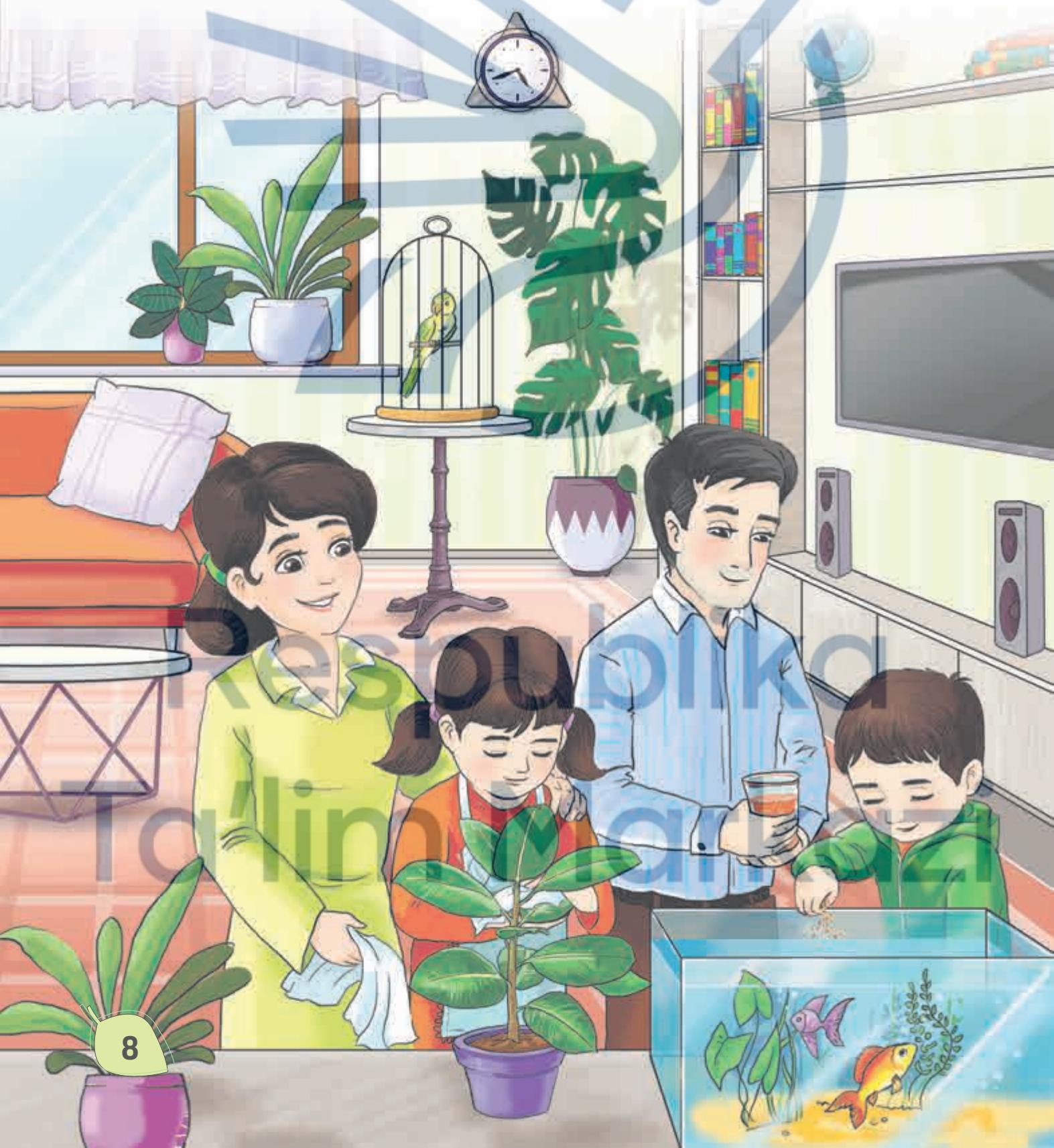
Tabiatni o'rganishda qaysi sezgi
a'zolarimizdan foydalananamiz?

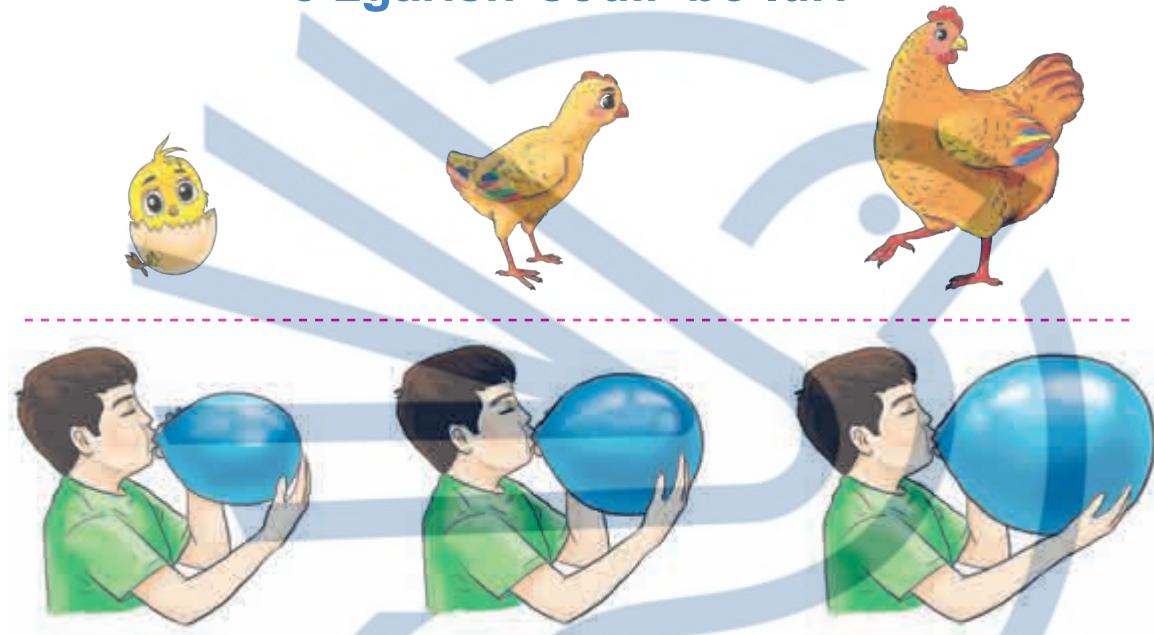
2-mavzu

JONLI VA JONSIZ TABIATNI O'RGANAMIZ

Jonli va jonsiz tabiatga nimalar kiradi?

Qush va pufakda qanday
o'zgarish sodir bo'ldi?

Bizga kerak

Qog'oz

Chuvalchang

Tosh

Qisqich

Lupa

Bajarish tartibi

1 Qisqich yordamida chuvalchangni qog'ozga qo'ying.

2 Lupa yordamida chuvalchangni kuzating.

3 Toshni joyidan siljiting.

Jonsiz jism va tirik organizmlarning
harakatlanishida qanday farq bor?

Bolalar nima qilyapti? Rasmdagi qaysi holatlarni to'g'ri deb o'ylaysiz?

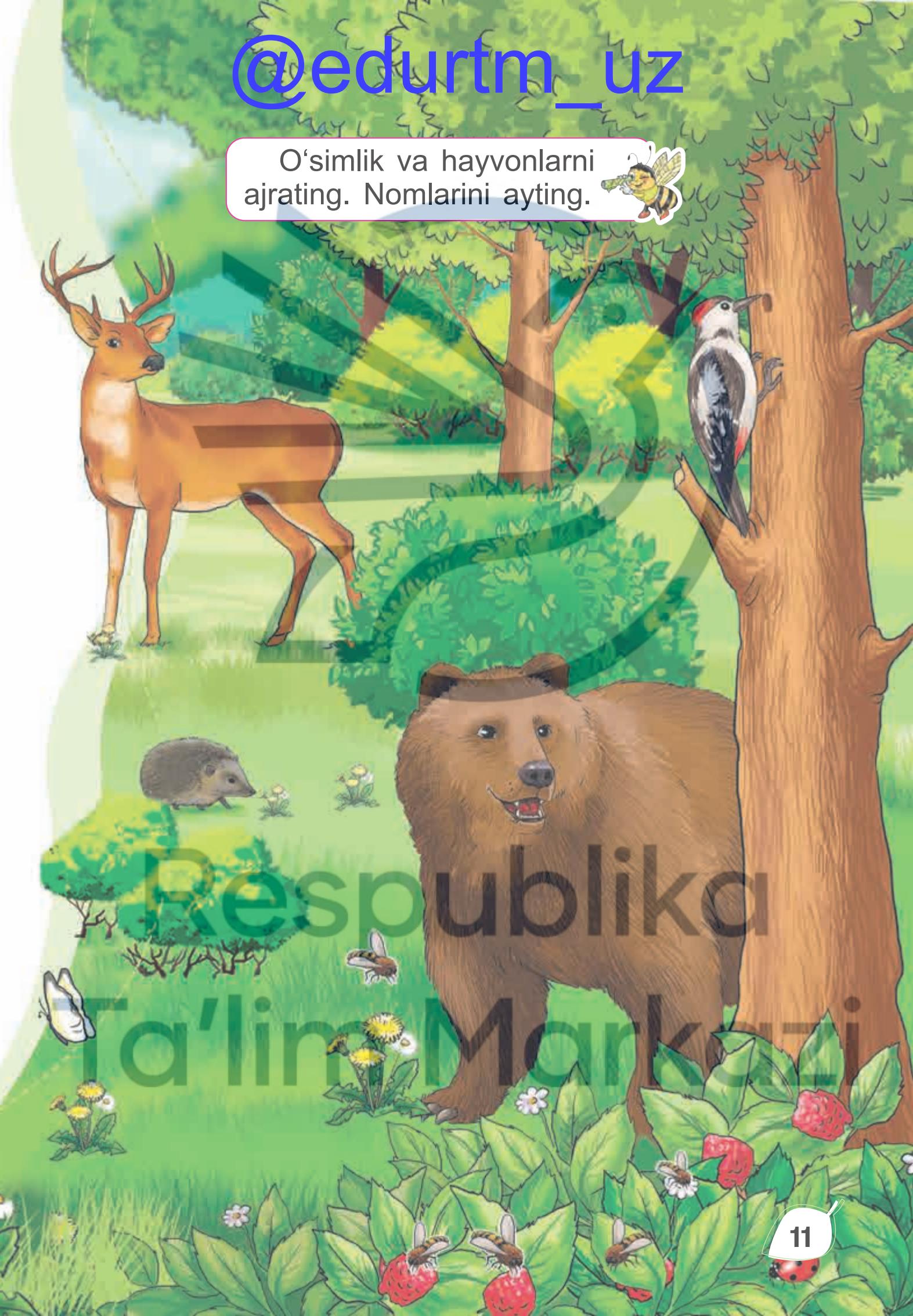

O'simlik, hayvon va odamlar tirik organizmlardir.

Ular oziqlanadi, nafas oladi, harakatlanadi, o'sadi va rivojlanadi.

@edurtm_uz

O'simlik va hayvonlarni
ajrating. Nomlarini ayting.

@edurtm_uz

@edurtm_uz

2-BOB

O'SIMLIKLAR

4-mavzu

O'SIMLIKLAR O'SISHI UCHUN NIMALAR ZARUR?

Quyosh

Havo

Suv

Tuproq

Makkajo'xori nega yaxshi,
rivojlanmadi?

Makkajo'xori nega qurib qoldi?

Nima uchun yer yumshatiladi?

O'simlik yaxshi rivojlanishi
uchun nimalar zarur?

O'simliklar qanday guruhlarga bo'linadi?

- Daraxt – bitta yo'g'on yog'och poyali o'simlik.
- Buta – bir nechta yog'och poyali o'simlik.
- O'tlar – yashil poyali o'simlik.

Buta

Daraxt, buta va o'tlarga
qanday o'simliklar kiradi?

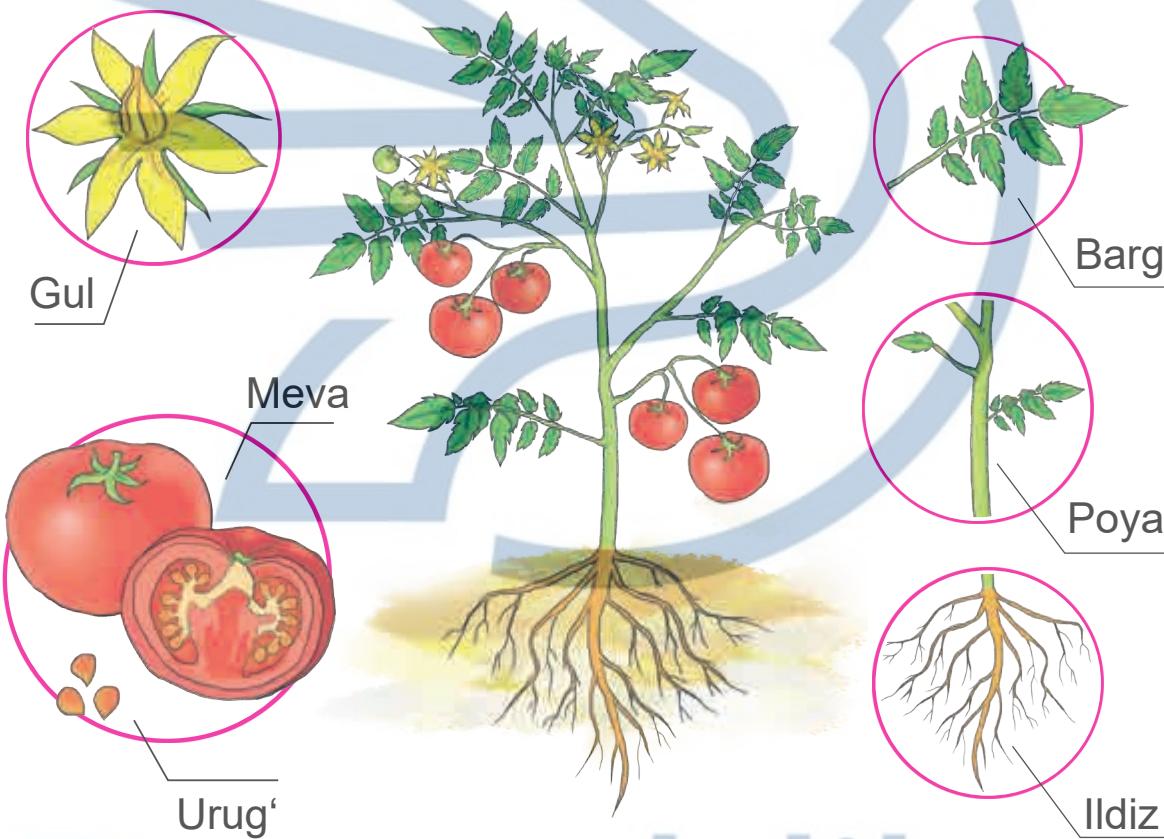
Daraxt

O'tlar

6-mavzu

O'SIMLIKLARNING TUZILISHI

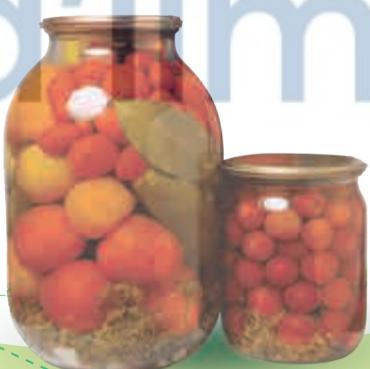
- Rasmda qaysi o'simliklar tasvirlangan?
- O'simliklar qanday qismlarga bo'linadi?

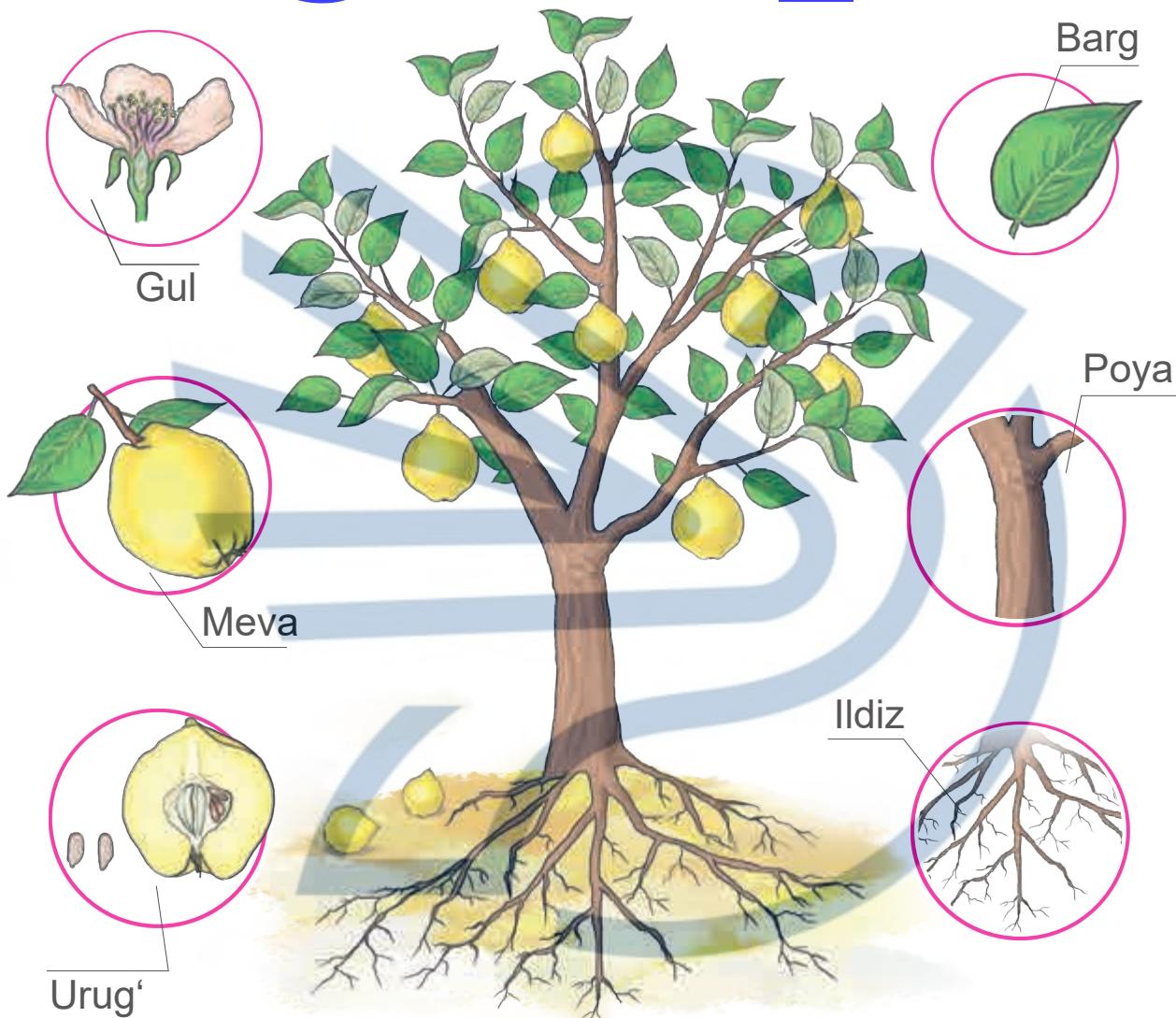

Pomidorda nechta gul va meva bor?

Pomidordan nimalar tayyorlash mumkin?

Ikkita behi pishib, yerga tushdi.
Daraxtda nechta behi qoldi?

Behidan nimalar tayyorlanadi?

Ta'lim Maʼkutasi

LOYIHA ISHI

7-mavzu

O'SIMLIKLARNI EKISH VA PARVARISHLASH

G'ovaktosh
(keramzit)

Bog'
tuproq'i

Ildiz
otgan
o'simlik

Torf

Kurakcha

Gultuvak

Bioo'g'it

Suv idish

1. Tuproq, bioo'g'it,
torf aralashtiriladi.

3. Gultuvak
yarmigacha
tuproq
aralashmasi
bilan to'ldiriladi.

4. Ildiz otgan o'simlik
gultuvakka joylanadi.

5. Gultuvakdagagi o'simlik
ildizi tuproq bilan ko'miladi.

2. Gultuvakka
g'ovaktosh
solinadi.

7. O'simlikka
suv quyiladi.

6. O'simlik
atrofidagi
tuproq qo'l
bilan bosiladi.

O'simlikni parvarish qiling va
rivojlanishini kuzating.

@edurtm_uz

@edurtm_uz

3-BOB
HAYVONLAR

Respublika
Ta'lim Marko

8-mavzu

HAYVONLARNING YASHASHI UCHUN NIMALAR ZARUR?

- Hayvonlar hayotini kuzating.
Hayvonlar nima qilyapti?
- Hayvonlar o'z ehtiyoji uchun zarur narsalarni qanday topadi?

@edurtm_uz

Hayvonlar tirk organizmlardir. Hayvonlarning yashashi uchun oziq, suv, havo, yashash joyi zarur!

Hayvonlar oziqlanadi, nafas oladi, harakatlanadi, o'sadi, ko'payadi.

Ta'lim Markazi

Umurtqali hayvonlar

Sutemizuvchilar

- Bolasini sut bilan boqadi.
- Tanasi yung bilan qoplangan.

Qushlar

Tanasi pat bilan qoplangan.

Sudralib yuruvchilar

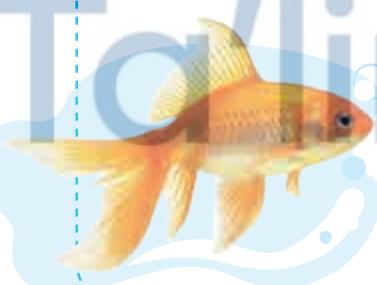
Tanasi tangachalar bilan qoplangan.

Suvda va quruqlikda yashovchilar

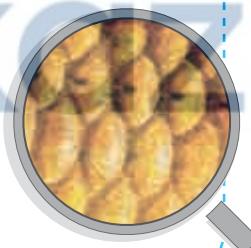

Tanasi shilimshiq teri bilan qoplangan.

Baliqlar

- Suzgichlari yordamida suzadi.
- Tanasi tangachalar bilan qoplangan.

Umurtqasiz hayvonlar

- Hayvonlar oziqlanishiga ko'ra yirt-qich va o'txo'r bo'ladi.
- Yirtqichlar boshqa hayvonlar bilan oziqlanadi.
- O'txo'r hayvonlar o'simliklar bilan oziqlanadi.

Berilgan hayvonlarni qanday guruhlarga bo'lish mumkin?

- Hayvonlar qaysi belgilari bilan onasiga o'xshaydi?
- Hayvonlar qaysi belgilari bilan onasidan farq qiladi?

Ot va toychoq

Tuya va bo'taloq

Qo'y va qo'zichoq

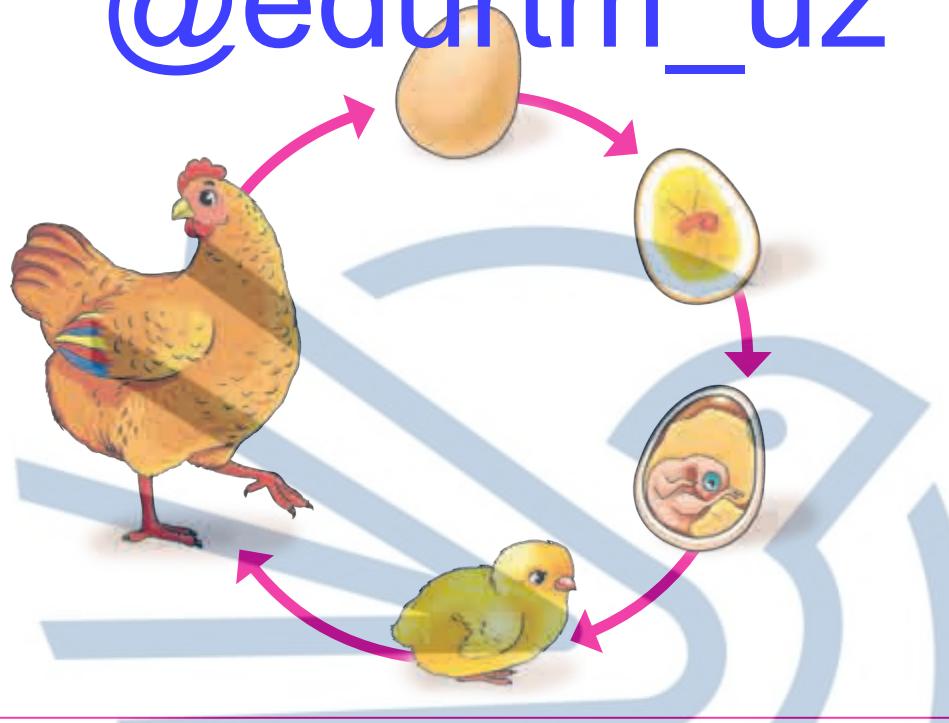

Echki va uloq

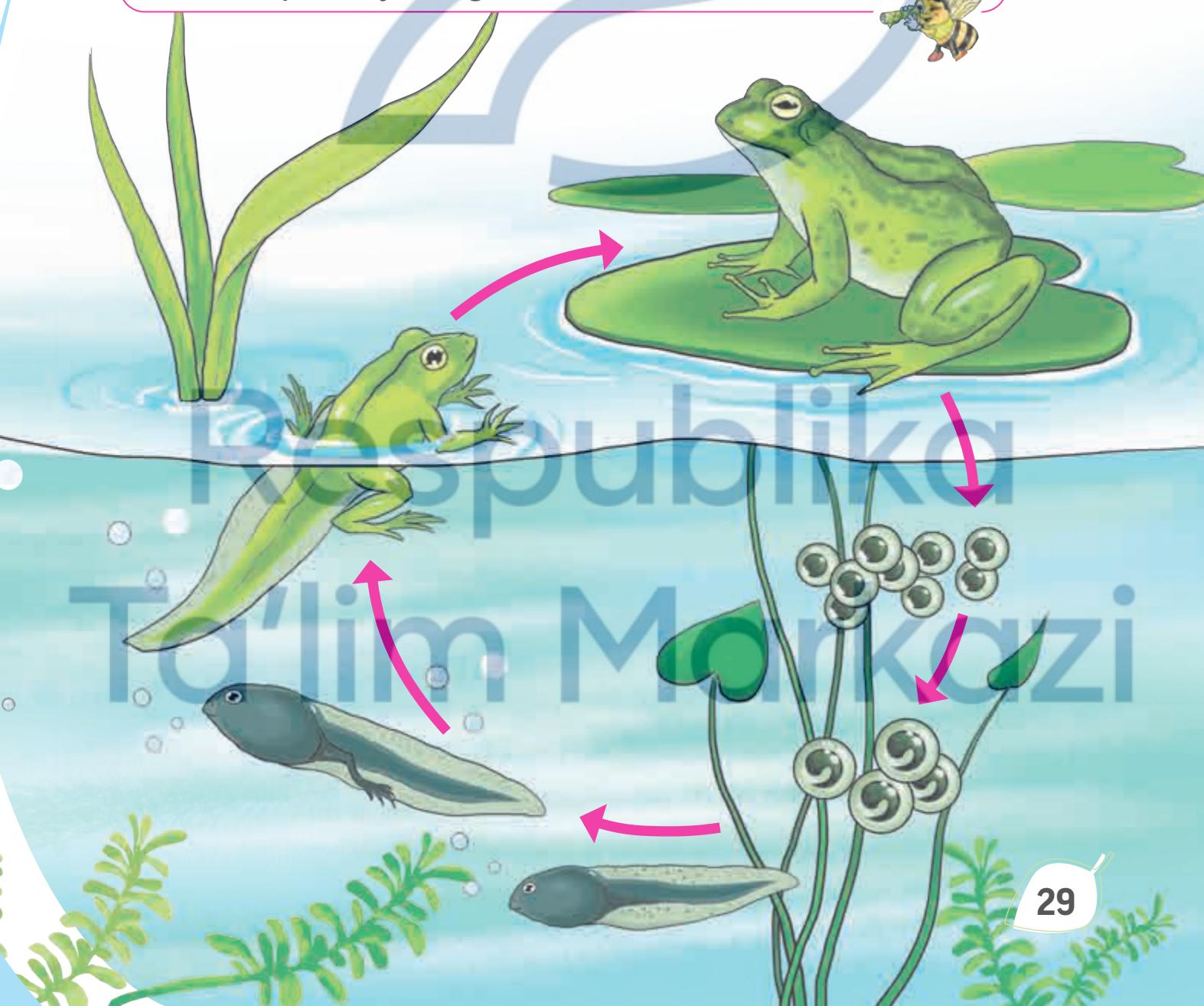

Sigir va buzoq

@edurtm_uz

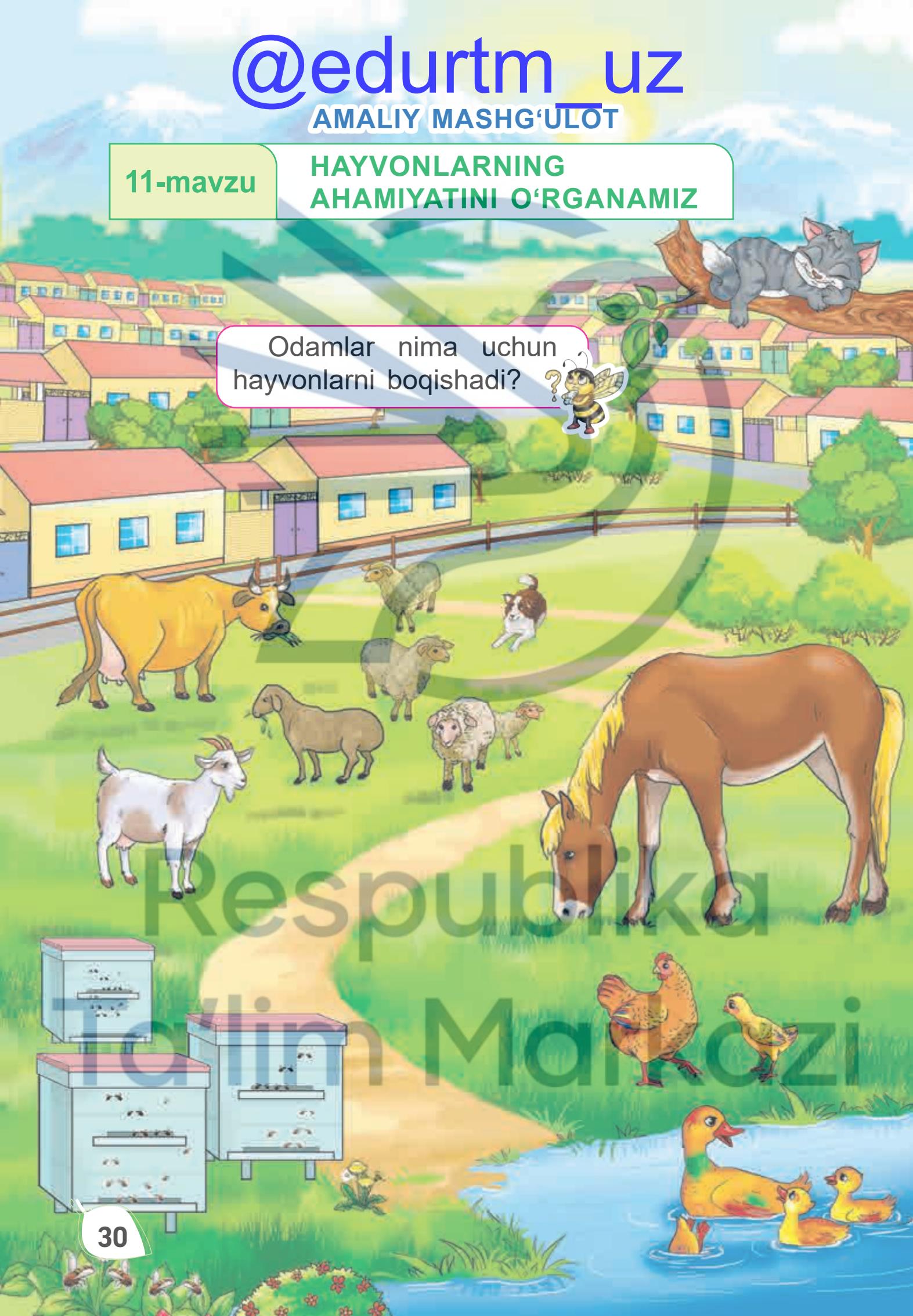
Hayvonlarning rivojlanish jarayonini kuzating.
Ularda qanday o'zgarishlar sodir bo'ldi?

11-mavzu

HAYVONLARNING AHAMIYATINI O'RGANAMIZ

Odamlar nima uchun
hayvonlarni boqishadi?

Bu mahsulotlar qaysi hayvonlardan olinadi?

Tuxumning sifatini qanday aniqlaymiz?

Bizga kerak

2 ta tuxum

2 ta stakan

Grafinda suv

Bajarish tartibi

- 1 2 ta stakanga yarmigacha suv quying.
- 2 Suv quyilgan stakanlarga bittadan tuxum soling.
- 3 Stakanligi tuxumlarning suvdagi joylashuvini kuzating.

Eski tuxum

Yangi tuxum

Eski tuxumni iste'mol qilib bo'lmaydi!

@edurtm_uz

Respublika
Ta'lim Markazi

@edurtm_uz

4-BOB

OB-HAVO

Respublika
Təqdim Markazi

12-mavzu

OB-HAVO NIMA?

Ob-havoning holatlarini izohlang.

6 : 00

Kun davomida ob-havo
o'zgarishini kuzating.

Tongda biroz salqin bo'ldi.

10 : 00

Keyin quyosh chiqib,
tushga yaqin havo isidi.

14 : 00

Tushdan keyin osmonni
bulut qopladi va yomg'ir
yog'di.

Havoning kun davomida o'zgarishi ob-havo deyiladi.

- Qaysi rasmda yomg'irli ob-havo tasvirlangan?
- Kunning qaysi vaqtida havo salqin bo'ladi?

Jadval asosida ob-havo haqida matn tuzing.

Bugun	Bulut	Shamol	Yog'in
Tongda	✗	✓	✗
Ertalab	✓	✓	✗
Tush paytida	✓	✗	✓
Kechga yaqin	✗	✗	✗

Ob-havo tez-tez o'zgarib turadi.

Kechga yaqin
havo ochildi.

Tunda havo salqin bo'ldi.

22 : 00

16 : 00

Respublikal
Ta'llim Mərkəzi

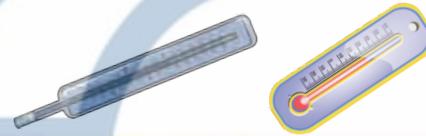
AMALIY MASHG'ULOT

13-mavzu

HAVO HARORATINI O'LCHASH

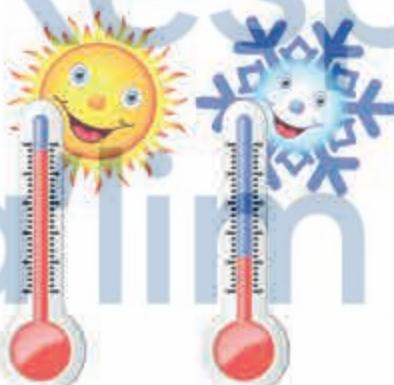

Qaysi termometrda havo
harorati o'lchanadi?

Biz har kuni televizor va internet orqali havo sovuq, iliq yoki issiq bo'lishini bilib olamiz. Bular **havoning haroratidir**.

Havo termometri

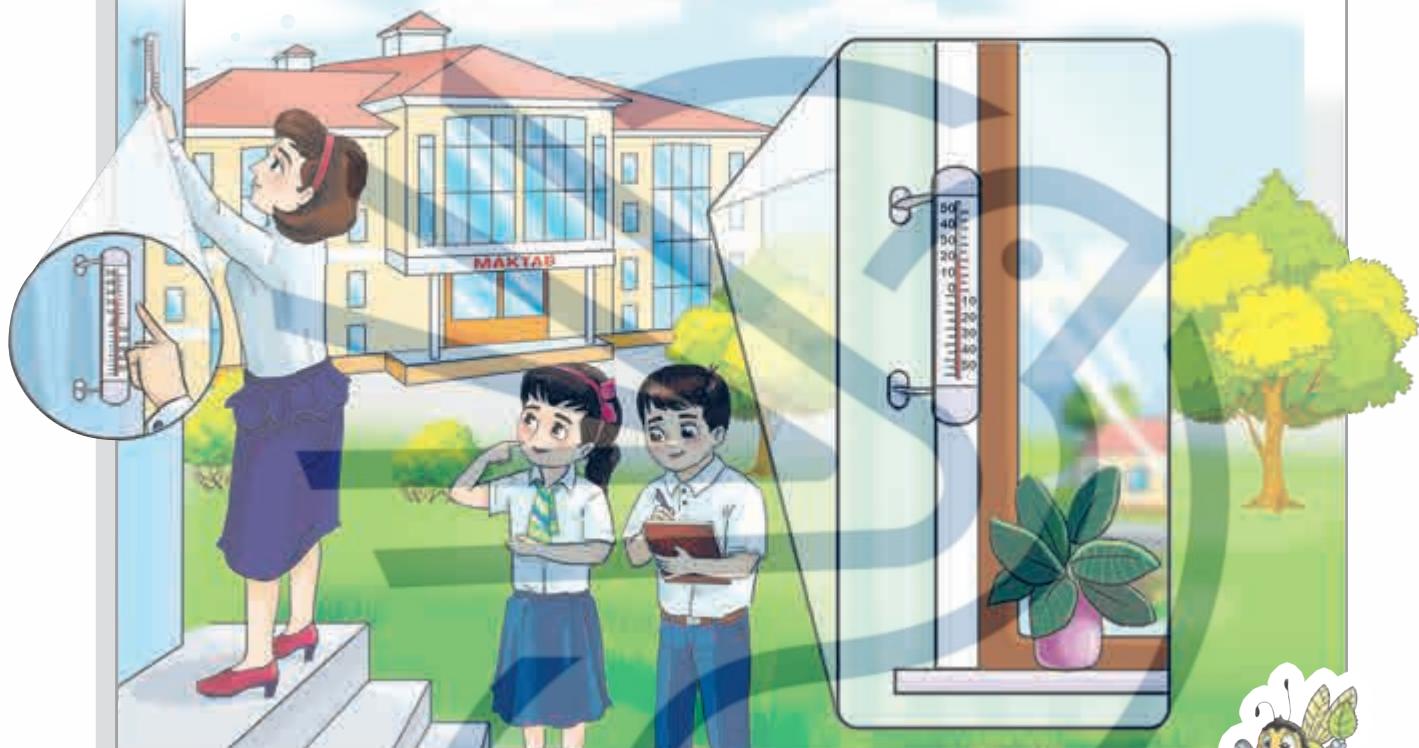

Havo harorati **termometr** yordamida o'lchanadi.

Maktab hovlisida

Sinf xonasida

Bizga kerak

Havo termometri

Qog'oz

Ruchka

Bajarish tartibi

- 1** Havo termometri yordamida sinf xonasidagi haroratni o'lchang va natijani qog'ozga yozing.
- 2** Maktab hovlisidagi haroratni o'qituvchingiz yordamida o'lchang va natijani qog'ozga yozing.
- 3** O'lhash natijalarini taqqoslang.

Xona haroratini o'zgartirish mumkinligi, lekin maktab hovlisidagi haroratni o'zgartira olmasligimiz sabablarini tushuntiring.

Qanday yog'in turlarini bilasiz?

Havo juda sovuq bo'lgan vaqtda **qor** yog'adi.

Bulutlardan tomchi ko'rinishida tushadigan suv **yomg'irdir**.

- Yog'in yog'ishining qanday ijobiy tomonlari bor?
- Yog'nlardan qanday himoyalananamiz?

Yomg'ir, qor, do'l va jala
yog'in turlari hisoblanadi.

Ko'pincha yomg'ir va jaladan
so'ng **kamalak** chiqadi.

Yomg'ir yog'ayotgan vaqtida
havo birdaniga sovib ketsa, **do'l**
hosil bo'ladi.

Respublikasi
Tadim Moliysi

Agar yomg'ir shiddat bilan qisqa
muddat yog'sa, bu – **jala**.

@edurtm_uz

Respublika
Ta'lim Markazi

@edurtm_uz

5-BOB
YIL FASLLARI

Kuz faslini qanday tasavvur qilasiz?

Kuz, qish, bahor va yoz –
yil fasllari.

- Kuzda o'simlik va hayvonlar hayotida qanday o'zgarishlar sodir bo'ladi?
- Kuzda odamlar qanday mashg'ulotlar bilan shug'ullanadilar?
- Nima uchun bu faslni **oltin kuz** deb ataymiz?

Kuzda daraxt barglari sarg'ayib, to'kiladi.

Sentyabr, oktyabr va
noyabr kuz oylaridir.

Dalalardagi hosil yig'ib olinadi va
qishga tayyorgarlik ko'rildi. Qushlar
issiq o'lkalarga uchib ketadi.

Qish faslini tasvirlang.

- Qish faslida sodir bo'ladigan tabiat hodisalarini ayting.
- Qishda hayvonlar nima qiladi?
- Qish faslida bolalar qanday o'yinlar o'yнaydilar?

Dekabr, yanvar, fevral
qish oylaridir.

Qish – yilning eng sovuq fasli. Qish faslida havo asosan sovuq va bulutli bo'ladi, qor yog'adi. Sovuqda suv yuzasi muzlaydi.

Bahorda tabiat qanday
rangga burkanadi?

- Qaysi o'simliklar bahor darakchilari hisoblanadi?
- Bahor elchilari bo'lgan qushlarni bilasizmi?

Daraxtlar kurtak yoyadi
va gullaydi.

@edurtm_uz

Bahor fasliga xos
o'zgarishlarni ayting.

Bahor kelishi bilan tabiat uyg'onadi.
Qushlar uchib keladi. Havo isiy boshlaydi.

Dalalarda ish boshlanadi.
Bahorda "Navro'z" bayrami nishonlanadi.

Mart, aprel va may **bahor**
oylaridir.

Yoz kelishi bilan tabiatda qanday
o'zgarishlar sodir bo'ladi?

- Yozda odamlar nimalar bilan shug'ullanishadi?
- Yoz faslida o'simliklarda qanday o'zgarishlar kuzatiladi?

Iyun, iyul va avgust
yoz oylaridir.

Yoz fasli bilan bog'liq rasmlarni toping.

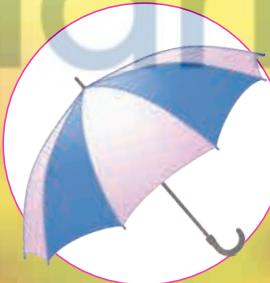

Yoz – yilning eng issiq fasli. Bu faslda juda ko‘p mevalar pishadi. Yoz kelishi bilan ta’til boshlanib, bolalar oromgohlarga boradilar.

19-mavzu

YIL FASLLARINI FARQLASH VA
O'ZGARISHLARNI TASVIRLASH

- Rasmlar qaysi fasllarga tegishli?
- Fasllar bilan bog'liq o'zgarishlarni mashq daftaringizda aks ettiring.

[@edurtm_uz](https://www.instagram.com/@edurtm_uz)

**Respublika
Ta'lim Markazi**

@edurtm_uz

6-BOB

YASHASH JOYI

Respublika
Ta'lim Markazi

20-mavzu

O'RMON

O'rmonni qanday tasavvur qilasiz?

O'rmon qalin o't-o'simliklar, butalar va daraxtlardan iborat joydir. O'rmonda hayvonlar, qushlar yashaydi.

O'simliklar qalin o'sganligi sababli o'rmonning ayrim joylariga quyosh nurlari kam tushadi. Bunday joylarning zaxi ortib, botqoqliklar hosil bo'ladi.

- Nega o'rmonlarda o't-o'simliklar qalin o'sadi?
- O'rmonda adashib qolsangiz, nima qilgan bo'lar edingiz?

Rasmdagi hayvonlarning nomlarini ayting va ularni mashq daftaringizga yozib qo'ying.

Yer yuzida o'rmonlar juda kam.
Ularni asrab-avaylashimiz kerak!

Cho'lni qanday tasavvur qilasiz?

- Nega cho'llarda o'simlik va hayvonlar juda kam bo'ladi?
- Cho'lda qanday o'simliklar o'sadi?

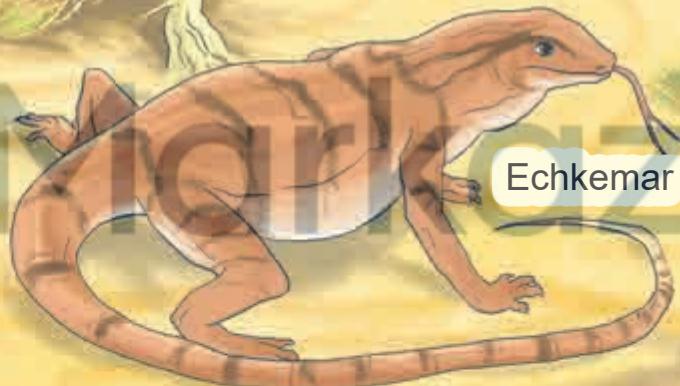
Saksovul

Quyon

Cho'l o'simlik va hayvonlari issiqla, suvsizlikka moslashgan bo'ladi.

Yulg'un

Echkemar

Chayon

Cho'llarda havo juda issiq, jazirama bo'ladi. Ular katta maydonlarni egallaydi. Cho'lda o'simliklar va hayvonlar juda kam.

Tuya

Cho'lda qurg'oqchilikka moslashgan sudralib yuruvchi va sutemizuvchi hayvonlar yashaydi.

Qo'shoyoq

Toshbaqa

Ilon

Cho'llarda yer yuzasini qumlar egallaydi.

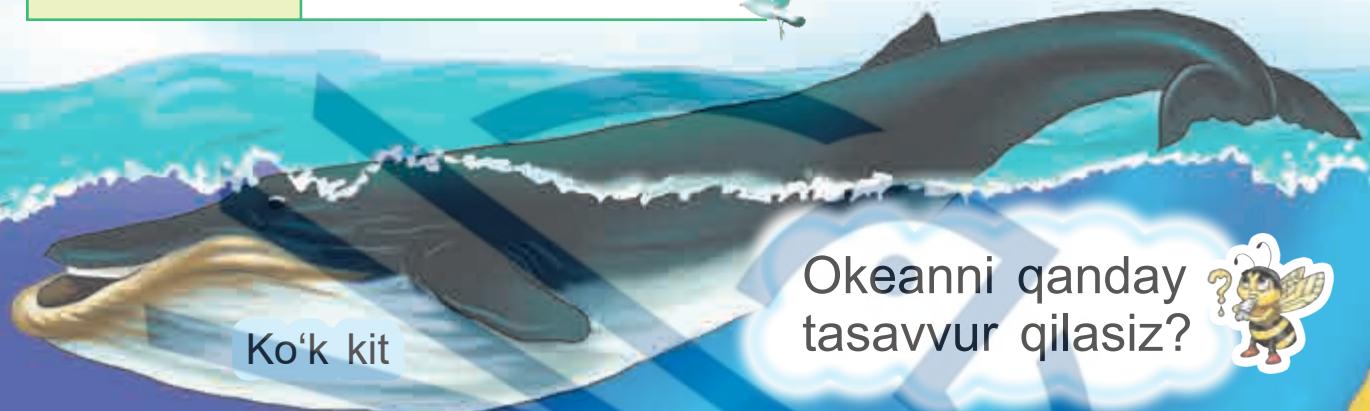

Yumronqoziq

Yantoq

22-mavzu

SUV HAVZASI

Seld

Delfin

- Okeanni televizorda ko'rganmisiz?
- Okean suvini nega ichib bo'lmaydi?

Okeanni qanday tasavvur qilasiz?

Okean – Yer yuzidagi eng katta suv havzasi.

Akula

Okeanlarda ham hayot mavjud. U yerda o'simlik va hayvonlarning ko'p turlarini uchratish mumkin.

Sakkizoyoq

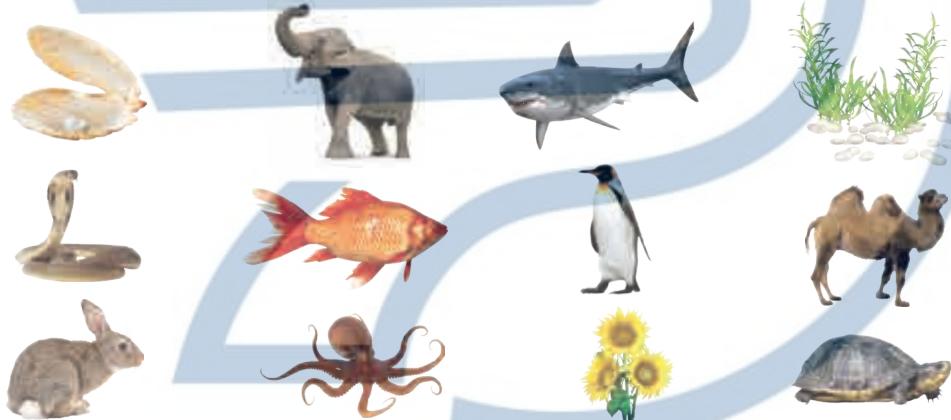
Dengiz yulduzi

Okean suvlari shamol ta'sirida
to'lqinlar hosil qiladi.

Baliqchi qush

Dengiz
toshbaqasi

Okeanga xos o'simlik va hayvonlarni
ko'rsating.

Losos

Okean suvi sho'r va
ichishga yaroqsizdir.

Suvot'

Okeanlarda kit, delfin, akula
va har xil baliqlar yashaydi.

@edurtm_uz

**Respublika
Ta'lim Markazi**

@edurtm_uz

7-BOB

YER VA KOINOT

Respublika
Ta'lim Markazi

23-mavzu

OSMONDA NIMALARNI KUZATISH MUMKIN?

Osmonni kuzating.
Nimalarni ko'ryapsiz?

Osmonda kunning turli vaqtida har xil manzarani kuzatishimiz mumkin.

- Kunduzi nega yulduzlar ko'rinxmaydi?
- Tunda osmonda yana nimalar ko'zga tashlanadi?

Kunduzi osmonda Quyoshni, bulutlar va uchib yurgan qushlarni kuzatishimiz mumkin.

Bulutli kunda qushlar pastlab uchadi. Bu havo aynishini, yomg'ir yog'ishini bildiradi. Havo ochiq bo'lganda esa qushlar baland parvoz qiladi.

@edurtm_uz

Tunda yulduzlar va Oy ko'rindi. Yulduzlar
Yerdan olis bo'lgani sababli kichik ko'rindi.

Oy Yerdan ancha kichik. U yulduzlarga
nisbatan yaqinroq.

Respublik
Tatlim Markazi

Kunduzi Quyoshni, tunda esa Oy va
yulduzlarni kuzatishimiz mumkin.

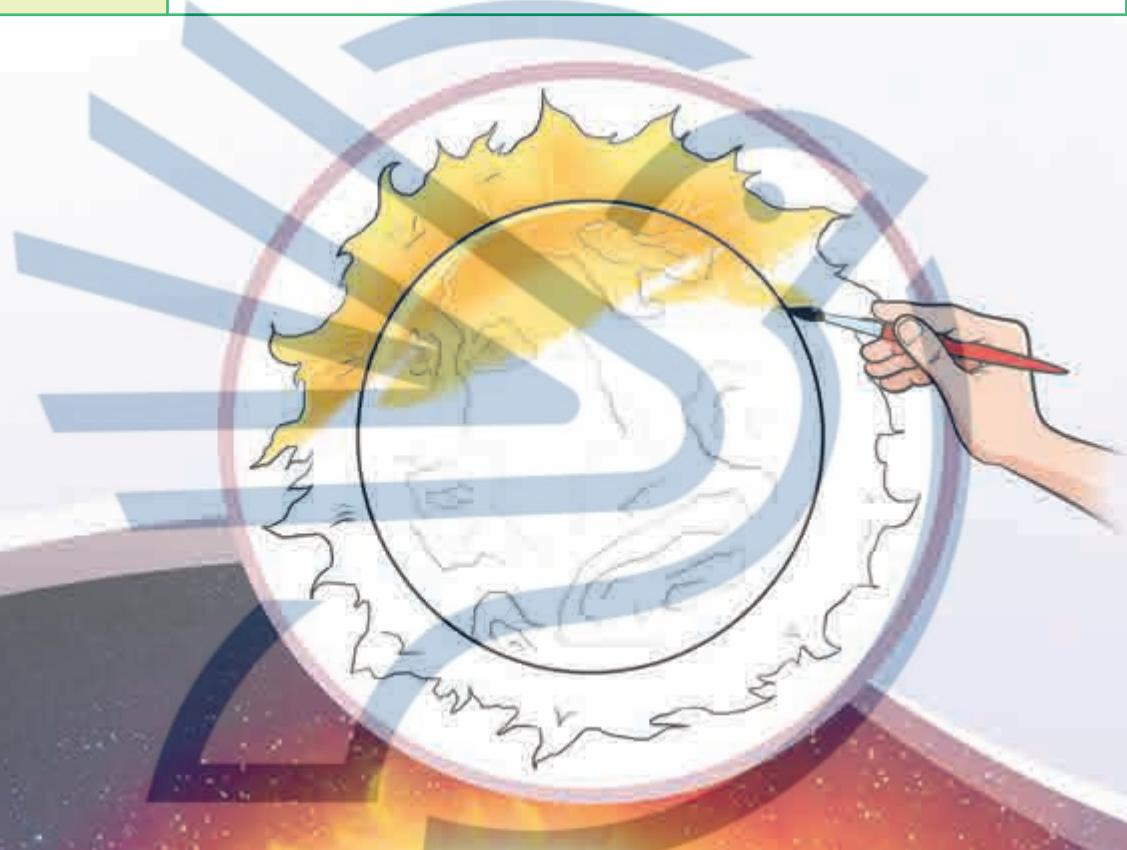

@edurtm_uz

AMALIY MASHG'ULOT

24-mavzu

QUYOSH, YER VA OYNI TASVIRLASH

Respublika Ta'lim Markazi

Bizga kerak

Bo'yoqlar

Mo'yqalam

Bajarish tartibi

1. Quyosh, Oy va Yerni o'zingiz tasavvur qilgan rangga bo'yang.
2. Quyosh va Oydan qaysi biri Yerga yaqinroq?
3. Ularni kattaligiga ko'ra ketma-ket joylashtiring.

Respublika
Ta'lim Markazi

25-mavzu

KUN VA TUN

Quyosh chiqishi va botishini
kuzatganmisiz?

- Qaysi o'simlik yoki hayvon kun va tun almashinishidan darak beradi?
- Siz kunduzi va tunda nimalar bilan mashg'ul bo'lasiz?

Quyosh botishidan chiqishigacha
bo'lgan vaqt **tun** deyiladi.

Quyoshning chiqishi va botishi
kun va tunning almashinishini
bildiradi.

Jadval asosida matn tuzing.

Hafta kunlari	Quyoshning chiqish vaqtি	Quyoshning botish vaqtি
Dushanba	6:50	17:50
Seshanba	6:48	17:51
Chorshanba	6:47	17:52
Payshanba	6:45	17:54
Juma	6:44	17:56
Shanba	6:43	17:58
Yakshanba	6:40	18:00

Quyosh chiqishidan botishigacha bo'lgan
vaqtни kun deb ataymiz.

@edurtm_uz

@edurtm_uz

8-BOB

**ISSIQLIK, YORUG'LIK
VA TOVUSH**

26-mavzu

ISSIQLIK NIMA?

Kaftlaringizni bir-biriga ishqalang.
Nimani his qildingiz?

Quyosh – issiqlik manbai.
Quyosh bizga issiqlik va yorug'lik beradi.

Pastdagi rasmda nimalarni ko'ryapsiz?

O'tin yonganda qanday jarayonni
kuzatish mumkin?

Qanday issiqlik manbalarini bilasiz?

Uyingizda qanday isitish vositalaridan foydalanasiz?

Bizga kerak

Stakan

Issiq suv

Yog'och
va metall
qoshiq

Bajarish tartibi

1. Stakanga issiq suv quying.
2. Yog'och qoshiqni issiq suvgaga soling.
3. Metall qoshiqni issiq suvgaga soling.
4. Qoshiqlarni suvdan chiqaring.

Xavfsizlik qoidalariga rioya qiling.

Qaysi qoshiq issiqroq?

Metall buyumlar issiqlikni yaxshi o'tkazadi.

Yog'och buyumlar issiqlikni yaxshi o'tkazmaydi.

27-mavzu

YORUG'LIK NIMA?

Ko'zlariningizni yuming, so'ng oching.
Nimani sezdingiz?

Yorug'lilik sababli atrofimizdagi barcha narsalarni ko'ra olamiz.

■ Ko'zlarimizni yumbanda esa faqat qorong'ilikni his qilamiz.

Yorug'lilikning atrof-muhitga ta'sirini kuzatamiz.

Yorug'lilik insonlar, hayvonlar va o'simliklarning yashashi va rivojlanishi uchun zarurdir!

Rasmda nimalarni ko'ryapsiz?

Quyosh botgach, ko'cha chiroqlari yoqiladi.

Tabiiy va sun'iy yorug'lik manbalarini ayting.

Bizga kerak

Cho'ntak fonari

Oq qog'oz

Karton qog'oz

Shaffof plyonka

Bajarish tartibi

1. Fonarni yoqib, yorug'likni karton qog'ozga yo'naltiramiz va nurning o'tishini kuzatamiz.
2. Fonarni yoqib, yorug'likni oq qog'ozga yo'naltiramiz va nurning o'tishini kuzatamiz.
3. Fonarni yoqib, yorug'likni shaffof plyonkaga yo'naltiramiz va nuring o'tishini kuzatamiz.

Yorug'lik shaffof jismlardan yaxshi o'tadi. Sinf xonalari va xonadonlarning deraza oynasiga shaffof jismlar (shisha oyna) o'rnatiladi. Shu sababli xonalar yorug' bo'ladi.

AMALIY MASHG'ULOT

28-mavzu

ISSIQLIK VA YORUG'LIK MANBALARINI FARQLASH

Bizga kerak

Stol chirog'i

Termometrlar

Oq va qora mato

Bajarish tartibi

- 1 Stol chirog'ini stol ustiga qo'ying va yoqing.
- 2 Oq va qora matolarni buklab, ularning orasiga termometrni joylang.
- 3 5-6 minutdan so'ng matolarni chiroq tagidan oling.
- 4 Matolar orasidagi termometrlar ko'rsatkichini yozib oling.

Mato isiganini sezdingizmi?
Termometrlar ko'rsatkichida farq bormi?

Yorug'lik ta'sirida oq matoga nisbatan qora mato ko'proq qiziydi.

Siz kundalik hayotda qanday issiqlik va yorug'lik manbalaridan foydalanasiz?

Respublika
Ta'lim Markazi

Yorug'lik manbalari o'zidan yorug'lik va issiqlik chiqaradi.

- Tovushlarni qaysi sezgi organi orqali eshitamiz?
- Siz qanday tovushlarni bilasiz?

Tovushlarni quloqlarimiz yordamida eshitamiz.

Bolalar qanday tovushlarni tinglashyapti?

- Bu tovushlar bolalar uchun yoqimlimi?
- Siz buni qanday aniqladingiz?

Tovush manbalari

Yana qanday tovush manbalarini bilasiz?

Atrofimizda qanday tovushlar bor?

Ko'zingizni yuming, qo'llaringiz bilan quloqlaringizni yoping.

Tasavvur qiling, siz:

- hayvonot bog'ida;
- tog'da;
- suv bo'yida bo'lsangiz, qanday tovushlarni eshitasiz?

Ta'lim Morkazi

Tovushlar yoqimli, yoqimsiz,
musiqiy va shovqinli bo'ladi.

30-mavzu TOVUSHLARNI HOSIL QILISH

Bizga kerak

Chinni
idish

Shisha
idish

Plastmassa
idish

Metall
qoshiq

Bajarish tartibi

- 1** Chinni idishga metall qoshiqni bir necha marta uring va undan chiqayotgan tovushni tinglang.
- 2** Shisha idishga metall qoshiqni bir necha marta uring va undan chiqayotgan tovushni tinglang.
- 3** Plastmassa idishga metall qoshiqni bir necha marta uring va undan chiqayotgan tovushni tinglang.

Ko‘zingizni yuming. Idishlardan chiqayotgan tovushlarni farqlang.

Respublika

Tovush Markazi

Qaysi idishdan chiqayotgan tovush sizga yoqdi?

@edurtm_uz

Jismlar bir-biriga urilganda
tovush chiqaradi.

**Musiqiy va shovqinli tovush
manbalarini aniqlang.**

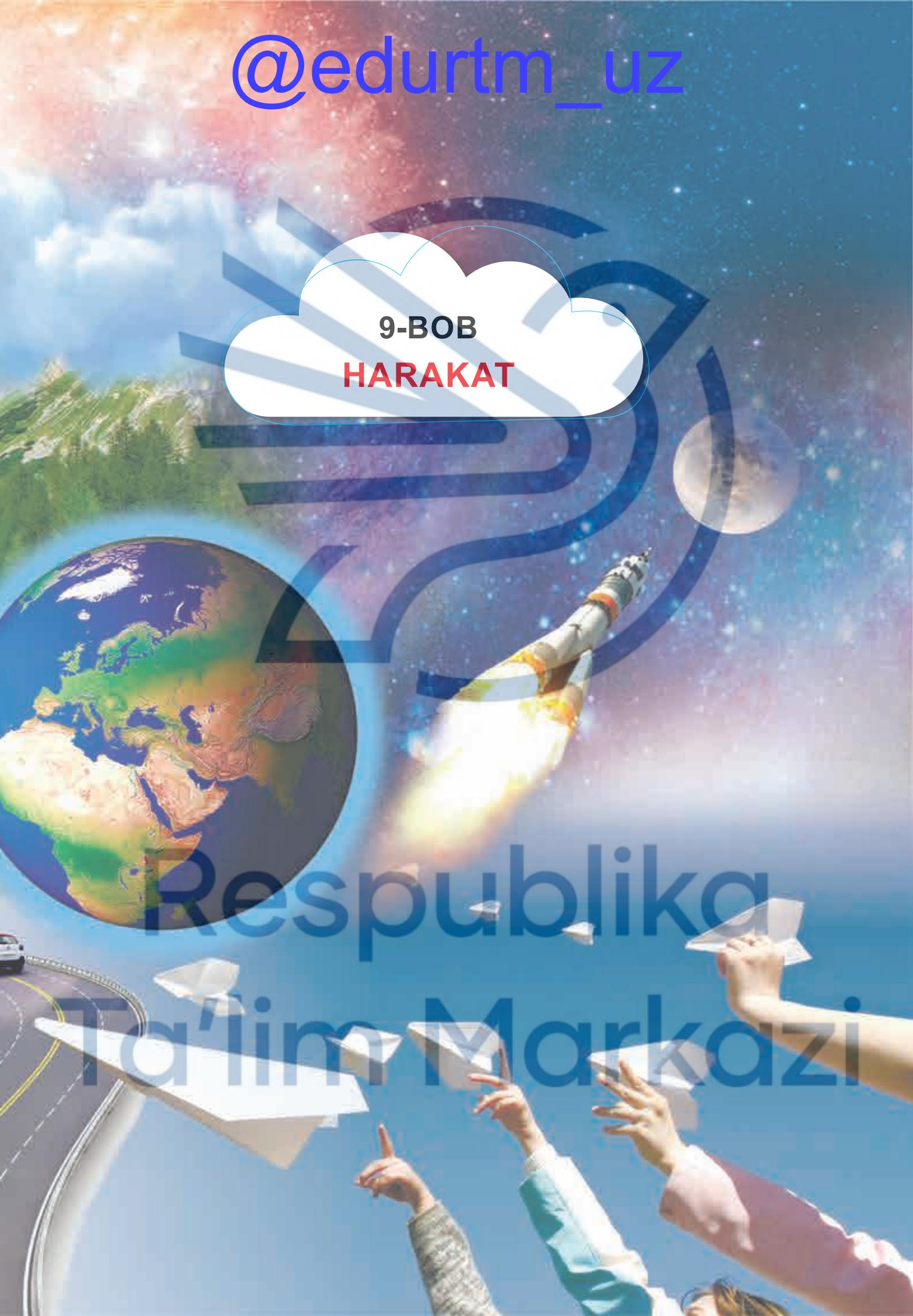

@edurtm_uz

@edurtm_uz

9-BOB
HARAKAT

31-mavzu HARAKit NIMA?

Qanday harakatlarni ko'ryapsiz?

- Atrofimizda nimalar harakatlanyapti?
- Nimalar harakatsiz holatda?

Ta'lim Mərkəzi

Arg'imchoqda uchganda daraxtlar, gullar, uylar xuddi harakatlanganday tuyuladi. Nima uchun?

Harakat oldinga, orqaga, o'ngga, chapga, yuqoriga, pastga yo'nalgan bo'ladi.

AMALIY MASHG'ULOT

32-mavzu

HARAKAT QANDAY YUZAGA KELADI?

Bizga kerak

Qog'oz

Igná

Qaychi

Qalam

Ip

Qog'oz
salfetka

Chizg'ich

Bajarish tartibi

- 1 Qog'ozdan samolyot yasang.
- 2 Samolyotni havoda uchiring.
- 3 Samolyot harakatini kuzating.
- 4 Qog'oz salfetkadan parashyut yasang.
- 5 Parashyutni yuqoridan pastga harakatlantiring.
- 6 Parashyut harakatini kuzating.

@edurtm_uz

Harakat qanday
hosil bo'ldi?

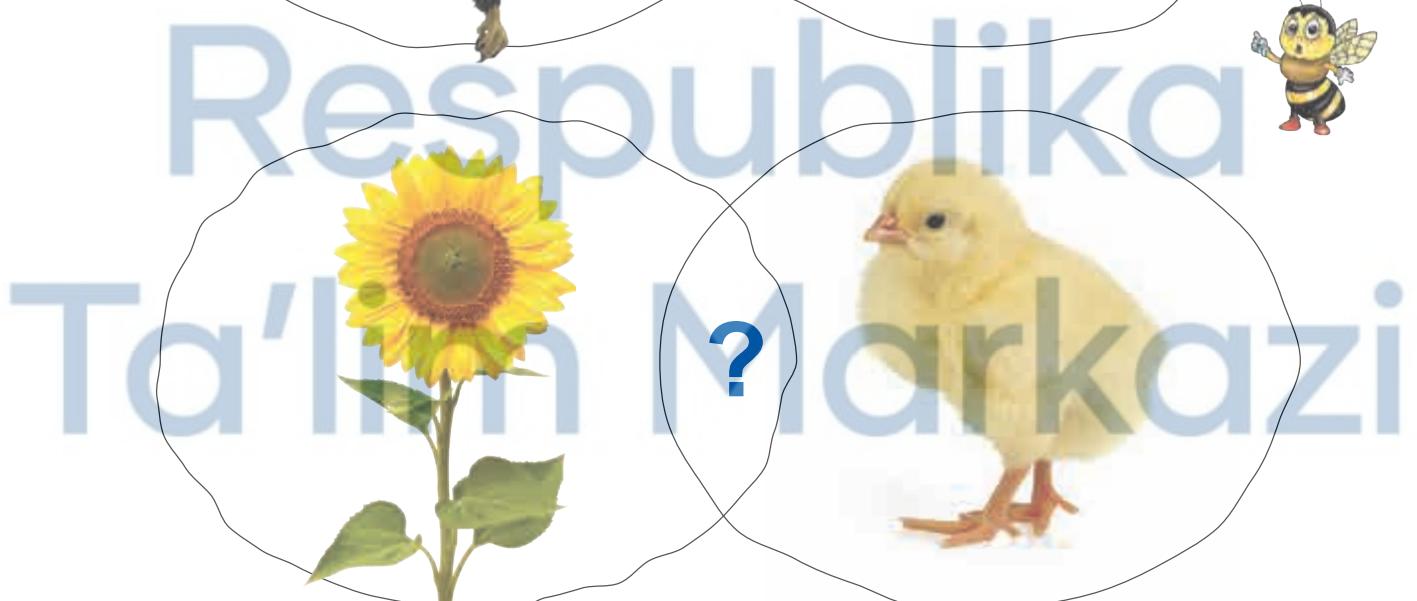
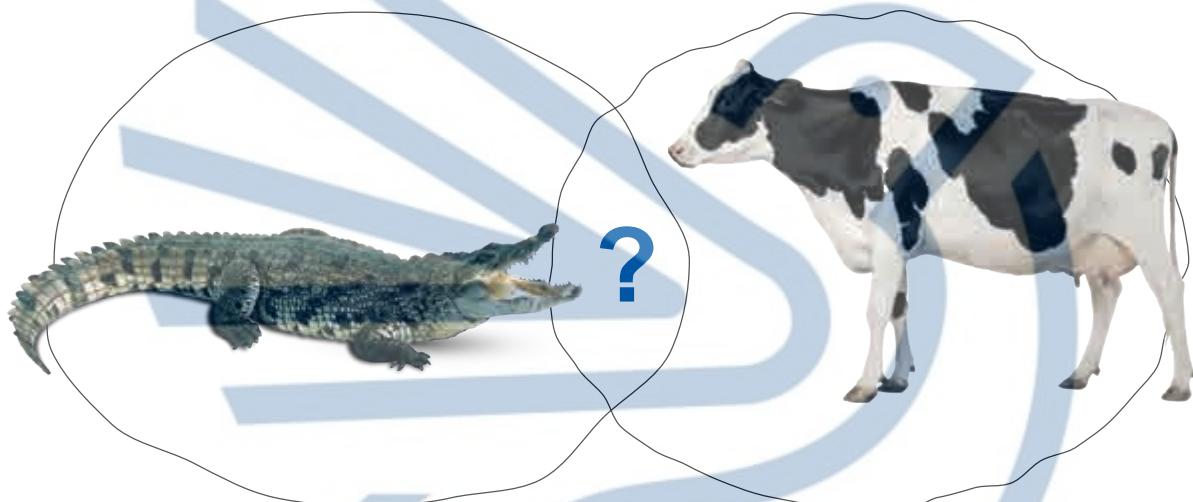

Respublika Ta'lim Markazi

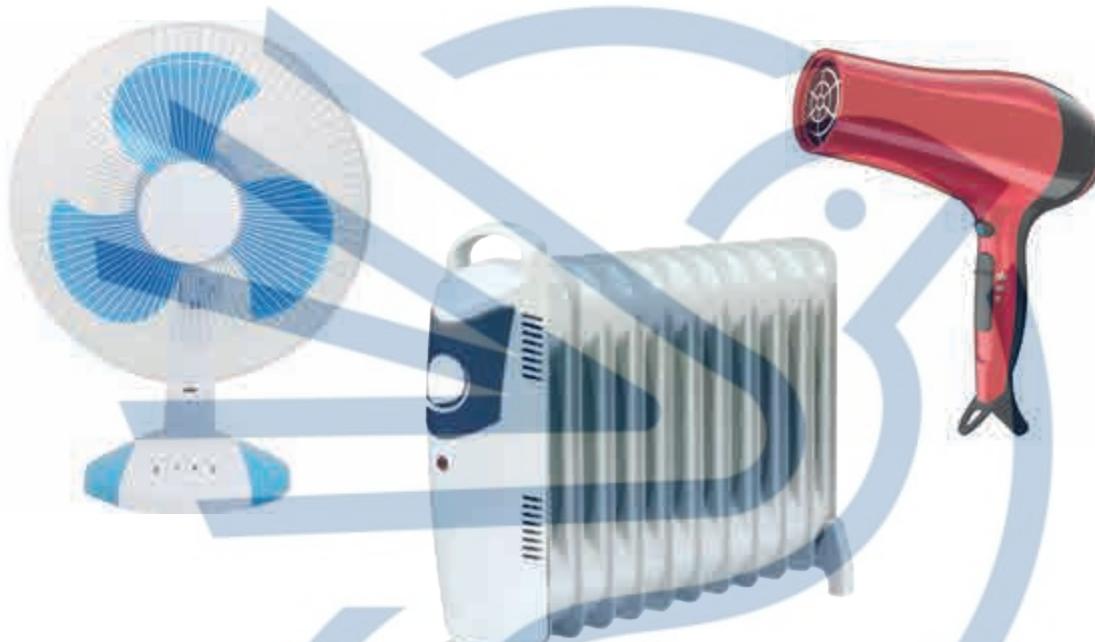
Narsa-buyumlarni tortib, itarib, ko'tarib
va tushirib harakatni hosil qilamiz.

Organizmlarning o'xshash va farqli belgilarini aytib bering

Issiqlik manbaini toping

Mevalardan foydalanib Yer,
Quyosh va Oy modelini yarating

@edurtm_uz

O'quv nashri

Tabiiy fanlar

*Umumiy o'rta ta'lif maktablarining
1-sinfi uchun darslik*

Rassom *Ixvoldin Salohitdinov*

Muharrir *Orifjon Madvaliyev*
Badiiy muharrir *Sarvar Farmonov*
Texnik muharrir *Akmal Sulaymonov*
Musahhih *Mohinur Ablahakimova*
Dizayner *Dilmurod Mulla-Axunov*
Sahifalovchi *Alimardon Aqilov*

Bosishga 07.06.2021-yilda ruxsat etildi. Bichimi 60x84 1/8.

Arial garniturası. Kegli 18 shponli. Ofset bosma.

Shartli bosma tabog'i 10,23. Nashriyot-hisob tabog'i 11,70.

Adadi 608 220 nusxa. Buyurtma № ____.

"O'zbekiston" MCHJ nashriyot-matbaa ijodiy uyida chop etildi.

100011. Toshkent, Navoiy ko'chasi, 30.

Telefon: (371) 244-87-55, 244-87-20.

Faks: (371) 244-37-81, 244-38-10.

e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz

www.iptd-uzbekistan.uz